

Висновки. Таким чином, розгортання виховного процесу на основі особистісно орієнтованого підходу, який можна вважати фундаментом для особистісно орієнтованих технологій, не може відбуватися без звернення студента до самого себе. Вказані технології мають на меті навчити особистість осмислювати свої спонуки, прогнозувати наслідки власних дій і вчинків як для самої себе, так і для оточуючих її людей, узгоджувати цілі власної поведінки із засобами їх досягнення. Звертаючись до технологій особистісної орієнтації, необхідно застосовувати такі методи і засоби виховання, які відповідали б індивідуальним особливостям кожного студента, розвивали їх у напрямі набуття культурного досвіду, самовдосконалення як культурної, само поцінованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белухин Д.А. Основы личностно ориентированной педагогики: Курс лекций. – Москва-Воронеж, 1996. – Ч. 1.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998.
3. Вишневецький О.С. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Л.: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, 1996. – С. 36.
4. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М., 1980. – С. 179.
5. Мачеевич С.С. Культура личности – сущность и структура (Подход к системному анализу) // Культура и гуманизм. – М.: Изд-во АПН ЦК КПСС, 1991. – С. 3 – 20.
6. Платонов К.К. Личностный подход как принцип психологии // Методологические и теоретические проблемы психологии / Отв. ред. Г.В. Шорохова. – М.: Наука, 1969. – С. 190 – 217.
7. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників. - К., 1998. – с. 12.

УДК 378.14:78

О.А. Піhtar

Миколаївська філія

Київського національного

університету культури мистецтв

ОСОБИСТІСНА ОРІЄНТАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ МУЗИКАНТІВ-ВИКОНАВЦІВ

У статті розглядається особистісна орієнтація процесу фахової підготовки музикантів-виконавців у системі вищої мистецької освіти як важливий чинник активізації та розвитку їхнього музичного мислення. Проектування навчального процесу з урахуванням закономірностей розвитку та саморозвитку особистості створює сприятливі умови для самореалізації творчого потенціалу студентів.

The person-orientated process of the musicians-performers' special training in the system of the higher artistic education as the most important factor of activization and development of their musical training is considered in the article. Bearing in mind the

tendencies of the development and self-development of the personality while organizing his/her tuition process creates favorable conditions for better realization of the creative potential of the students.

Постановка проблеми. Концепція модернізації національної вищої освіти передбачає перехід до гуманістичних форм спілкування і нових типів мислення, зміну цінностей та орієнтирів у напрямку самовираження й творчої самореалізації особистості. Особливої ваги у фаховій підготовці студентів мистецьких вищих навчальних закладів набувають питання активізації їхнього самостійного і критичного музичного мислення як одного з основних факторів творчого характеру навчально-виховного процесу. Тому саме особистісна орієнтація процесу підготовки майбутніх музикантів-виконавців як необхідний чинник активізації музичного мислення забезпечує високу продуктивність навчально-виховної діяльності, у центрі уваги якої – всебічне особистісне та професійне самовизначення студентів.

Розуміння особистості як самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і суб'єкта виховної взаємодії потребує пошуку нових технологій навчання, де особливо перспективним стає особистісно орієнтований підхід. Науковці (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пехота, О. Савостьянов та ін.) розглядають особистісно орієнтоване навчання як упровадження особистісно орієнтованого підходу в практику навчально-виховного процесу. Особистісно орієнтований підхід є важливим психолого-педагогічним принципом, а також певним методологічним інструментарієм для організації навчально-виховного процесу, в основі якого сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових настанов, методико-психодіагностичних засобів гармонійного розвитку особистості. Його сенс полягає в тому, що спочатку розкривають суб'єктний досвід кожного студента, а потім погоджують його зі змістом і методикою навчання, ураховуючи самотність і самоцінність особистості кожного студента.

Актуальність дослідження. Активізація музичного мислення як одна з центральних проблем фахової підготовки студентів-музикантів стає актуальною для нашого дослідження. Адже практична готовність майбутніх музикантів-виконавців до професійної діяльності значною мірою залежить від рівня й напрямку їхнього музичного мислення.

Це питання широко відображено в педагогічних працях О. Бурської, А. Корженевського, І. Медведєвої та інших. Деякі вчені виділяють роль

особистісного чинника як необхідного компонента професіоналізму музиканта (О. Пруднікова, Г. Саїк, М. Ткач, П. Харченко та ін.). Сучасні педагогічні дослідження О. Олексюк, М. Олійник, Н. Суислової, Т. Смирнової обумовлюють своєрідність музичного мислення активним самовираженням особистості в навчальній діяльності. На жаль, як засвідчує теоретико-практичний аналіз, у мистецьких вищих навчальних закладах ще подекуди простежуються тенденції до недостатнього розв'язання проблем методологічного і теоретичного характеру відносно цілісного формування музичного мислення майбутніх музикантів-виконавців, впровадження сучасних ідей особистісно орієнтованої освіти. Спостерігається невідповідність типу мислення студентів, що формується у процесі навчання, творчому характеру пізнавальних і практичних музичних завдань.

Мета статті полягає в обґрунтуванні гармонійного розвитку музичного мислення, який можна здійснити, на наш погляд, організувавши особистісно орієнтовану методичну систему навчання та впровадивши особистісно орієнтовані технології, максимально індивідуалізуючи навчальний процес, що обґрунтовано в межах статті.

Метою музичного навчання і виховання, на нашу думку, є розвиток та саморозвиток особистості студентів, створення умов для творчої самореалізації і самовдосконалення під час спілкування з музичним мистецтвом. Тому ми пропонуємо такі завдання, як: розвиток потреби студентів у спілкуванні з музичним мистецтвом; розуміння музичного твору як виявлення особистісних якостей та авторського задуму композитора та інтерпретатора; розвиток музичних здібностей, творчих характеристик музичного мислення, емоційної захопленості; формування художньо-аналітичних умінь і навичок осмисленої творчої інтерпретаційної і виконавської діяльності. Перелічене вище ефективно реалізується, на наш погляд, в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Останнім часом обґрунтовується необхідність створення такого соціокультурного середовища, в якому власний досвід особистості найбільшою мірою розкривається. Особистісно орієнтоване навчання спрямоване на особистісний розвиток вихованця, який, на думку І. Якиманської, “первісно є суб’єктом пізнання”, а не стає ним, на “формування критичності, самостійності, ініціативи, творчості, прояву їх у мисленні, поведінці” [6, 9]. Підготовка майбутніх фахівців у вищих закладах мистецької освіти спрямована здебільшого на таку організацію

навчального процесу, яка існує поза особистістю студента. Відтак найважливішим завданням музичної педагогіки стає розвиток особистості музиканта – майбутнього виконавця, викладача і просвітника, його суб'єктивно-творчої позиції, якісно нового погляду на розуміння власної професійної діяльності (від просвітництва до здійснення життєтворчої та культуротворчої місії). Особистісний компонент як системоутворювальний в особистісно орієнтованому навчанні забезпечує становлення самопізнання, розвиток рефлексивної здатності, впливає на розумову діяльність. Розуміння освіти переосмислюється як сфера становлення людини, віднаходження кожним особистісного сенсу життя.

Особистісно орієнтована концепція спирається на діяльнісно особистісний підхід, у межах якого увага вчених зосереджувалася на виявленні саме особистісних механізмів та індивідуально-типологічних особливостей мислення як діяльності. Згідно з особистісно орієнтованим підходом музичне мислення теж означає діяльність, але спрямовану на забезпечення творчої самореалізації особистісних функцій майбутнього музиканта.

Музичне мислення як процес усвідомлення художніх образів у музиці має велике значення для формування особистості, її розумових, емоційних та інших особливостей. Саморозвиток інтелекту передбачає самостійну орієнтацію індивіда на ціннісні ознаки розуму та відповідну настанову на характер, стиль, спрямованість мислення, а також коригування своєї розумової діяльності. Так, у галузі психології музичного мислення досліджуються питання про емоційну регуляцію розумової діяльності, тісний зв'язок інтелектуальних емоцій з процесами, що відбуваються на неусвідомленому і невербальному рівнях. Навчання вимагає розвитку саногенного мислення у студентів, що дасть змогу, на думку Ю. Орлова [3], володіти і саморегулювати свої емоції, настрої.

Прихильники особистісно орієнтованого підходу вбачають результат навчання не лише в сумі знань, засвоєних у процесі пізнавальної діяльності, а й у характері розумової діяльності. Якщо функції самореалізації, рефлексії, суб'єктивації та смислотворення найповніше відобразяться в мисленні студентів, то це свідчитиме про досягнення особистісного напрямку функціонування процесу. Музичне мистецтво як могутній фактор формування особистості дає можливість самореалізації, виявлення творчих здібностей кожного студента.

У музичному традиційному навчанні розвиток особистості здійснюється за допомогою засобів навчання і виховання, а в особистісно орієнтованому природний розвиток є процесом саморуху, який не визнає насильницьких керувань ззовні. Сформованість внутрішніх почуттів свободи, відповідальності та самокритичності у майбутніх музикантів (як якостей особистості) є основним показником сформованості в них яскраво вираженої індивідуальності (як цілісності і самобутності). У цьому процесі і сам викладач стає носієм свободи. Це вимагає від нього додержання інших точок зору і світоглядів, критичної оцінки власних цінностей. Таким чином, відбувається “вживання” викладача в образ студента, що дає змогу спрогнозувати процес і результат. Особистісна орієнтація для педагога стає єдиною, що забезпечує продуктивність діяльності і ставить у центр уваги самоактуалізацію, самореалізацію і самоорганізацію особистості студента під час навчальної діяльності.

Професійна специфікація мислення майбутнього музиканта-виконавця формується у процесі творчої музичної діяльності, самостійного пошуку вирішення творчих завдань, тобто відбувається розвиток та актуалізація особистісних функцій студента. Зміст особистісно орієнтованої освіти відрізняється від традиційної творчим підходом до програми навчання та включенням у процес особистісно орієнтованих педагогічних ситуацій, які, як відзначав В. Серіков [5], “затребують” та актуалізують особистісні функції студентів. Особистісно орієнтовані ситуації необхідно створювати впродовж усього процесу фахової підготовки студентів-музикантів. “Натаскування” студентів призводить до послаблення творчої самостійності їхнього музичного мислення, відокремлює від набуття досвіду художнього відкриття, що є одним з найцікавіших виявів особистісного досвіду. Навчання майбутніх музикантів відбувається на рівні особистісних сенсів, у сфері духовних відкриттів. Присутність моменту “художнього відкриття” як сутнісної якості музичного мистецтва свідчить про існування особистісного досвіду, якого активно і самостійно набуває суб’єкт навчання.

Повноцінна музично-пізнавальна діяльність пов’язана з реалізацією рефлексивних можливостей людини. В системі фахової підготовки музикантів-виконавців рефлексивне осмислення музичного мистецтва передбачає створення умов, які спонукають студентів до висловлення власних думок, почуттів у процесі активної розумової діяльності, до самостійних пошуків розуміння (інтерпретації) художньо-образного змісту

музичних творів. Як зауважує О. Савостьянов [4], розвитку рефлексивних механізмів, тобто здатності людського інтелекту усвідомлювати себе, спостерігати за станом своєї душі, а отже, формуванню цілісної системи поглядів студентів на свою діяльність перешкоджають організаційно-методичні форми вищої освіти, які зумовлюють удосконалення традицій репродуктивного навчання, методичних прийомів традиційного “знаннєвого” підходу. Особистісно орієнтований підхід, навпаки, розкриває природжену індивідуальність, розвиває особистісні функції, зокрема активізації внутрішніх резервів самоконструювання суб’єктом власного “Я” відповідно до «Я»-концепції [1]. Ознакою вищого ступеня саморозвитку музиканта є здатність до відкриття рефлексивного світу “Я”, рефлексивного ставлення до своєї діяльності (Н. Гребенюк, М. Степанова).

Особистісна спрямованість педагогічного процесу у вищій школі визначає діалог як своєрідний механізм, який дає змогу педагогу здійснювати процес рівнопартнерського спілкування на заняттях з музики. Оскільки музика (як своєрідна форма спілкування) створюється лише за допомогою діалогу, а музичний розвиток індивіда здійснюється в діалозі його свідомості та зовнішніх щодо нього свідомостей; то як зовнішні суб’єкти діалогу, як уважає В. Мединцев [6], можуть бути розглянуті персоналії (людське оточення) і свідомості, закарбовані у творах музичної культури. Тому досліджувати питання взаємодії музичного мислення педагога, студентів у навчальному процесі і тієї системи, що втілюється в музичному матеріалі (музичне мислення композитора), на наш погляд, потрібно в парадигмі діалогу. Слід констатувати, що в музичній педагогіці ще переважає тенденція до використання методів показу і словесного впливу (загальновідоме “сліпе наслідування”, “натаскування”), які найкоротшим шляхом приводять студентів до розвитку професійних навичок, умінь, до вирішення певних технічних та інтонаційних завдань, але перешкоджають виявленню природних задатків, потенційних можливостей, музичних здібностей, особистісних якостей. Творче особистісно орієнтоване професійне мислення педагога на противагу авторитарному керуванню викладачів, цілеспрямованим діям (що послаблюють творчу самостійність, ініціативу майбутнього фахівця) створює сприятливі умови для самовизначення студентів, захоплення творчим процесом, емоційної самовіддачі під час виконання музичних творів.

В умовах особистісно орієнтованого навчання студенти

експериментальної групи ставали суб'єктами своєї освіти, самостійно ставили мету, формулювали проблему, планували самостійну роботу, причому одночасно аналізували, порівнювали, систематизували й узагальнювали. Вони оволодівали принципом відкритості і прозорості, який дає змогу позбутися негативної реакції на критику, амбіціозності. Студенти поступово у процесі навчання перетворювалися в активного суб'єкта власного розвитку. Таке навчання спрямоване на розвиток особистості, яка творчо мислить. Упродовж дослідно-експериментальної роботи в контрольній групі, навпаки, студенти мали нахил до використання засвоєних схем, звернення до зразків, до якихось “рецептів” у виконанні самостійних завдань, вибір способів здійснювався ними за відомими аналогіями, у них переважав учнівський і стихійний типи музичного мислення.

Навчання в експериментальній групі передбачало різнорівневі музичні задачі з можливістю вибору завдань і способів їхнього виконання. Студенти під час вибору завдань мали можливість самостійно оцінювати свої музичні здібності, виявити себе, випробувувати себе і не боятися зробити випадкові помилки. У такий спосіб розвивалася здатність до самонавчання, самоконтролю, самокритики, які пов'язані зі сформованістю в майбутніх фахівців позитивної «Я-концепції». Студенти за такого стилю навчання у творчому пошуку набувають умінь розглянути проблему з різних точок зору, “ушир”, здатні генерувати нові ідеї, самостійно віднаходити оригінальні рішення, комбінувати розв'язки задач. За таким мисленням “ушир” відповідає дивергентному мисленню, яке забезпечує процес екстеріоризації – перехід від “внутрішнього” до “зовнішнього”, від думки до образу. Дивергентне мислення разом з яскравими творчими особистісними якостями, музичними здібностями студентів є показниками музичного мислення як форми креативної діяльності. Розроблена нами методика спрямована на те, щоб шляхом доцільно підібраних музичних задач активізувати музичне мислення, розвивати творчо-пізнавальну самостійність студентів у процесі художньо-інтерпретаційної діяльності.

В умовах доброзичливої атмосфери, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, діалогічного спілкування ми проводили особистісно орієнтовані тренінги та психотренінги на заняттях зі спецкурсу “Методичні основи формування музичного мислення студентів в інструментально-виконавській діяльності”. Особливий клімат у групі був причиною усвідомлення цінності “Я”, розвитку рефлексивних здібностей,

а також зумовлював прийняття цінностей інших студентів, тобто відбувався обмін досвідом між учасниками спілкування.

Розвиток у процесі особистісно орієнтованого навчання таких особистісних якостей студентів, як творчої активності, емоційної чутливості до музики, ініціативності, емпатії, артистизму, самокритичності, комунікативності, креативності сприяв розвиненості характеристик їхнього музичного мислення (образна оригінальність, інтелектуально-емоційна активність, асоціативність, метафоричність, категоріальна гнучкість, діалогічність, самостійність, антиконформізм). У системі роботи основними методами навчання стали: розв'язування мислительних музичних задач, особистісно орієнтований тренінг, стильова інтерпретація, аналітичне пізнання музичного твору, рефлексивне осягнення змісту, музично-інструментальний діалог, імпровізація.

Отже, нами встановлено доцільність особистісно орієнтованого підходу у формуванні музичного мислення майбутніх музикантів-виконавців, який передбачає творчу співпрацю викладачів і студентів, упровадження діалогу як засобу формування суб'єкт-суб'єктних відносин на музичних заняттях, активізацію самостійної позиції кожного студента і творчу самореалізацію. Обґрунтування принципів особистісно орієнтованого навчання дає змогу розробити в умовах сучасної гуманістичної освіти методичну систему поетапного формування музичного мислення, яка сприятиме комплексному розвитку його структурних компонентів і забезпечуватиме ефективну фахову підготовку студентів музичних спеціалізацій мистецьких вищих навчальних закладів, які б мали всебічно розвинене творче самостійне і критичне музичне мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бёрнс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 141 с.
2. Мединцев В.А. Диалогический подход в психологии музыки // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 5. – С. 117 – 120.
3. Орлов Ю.М. Саногенное мышление. – М.: Слайдинг, 2003. – 96 с.
4. Савостьянов А.И. Личностно ориентированный подход в профессиональной подготовке актера: Дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08. – М., 1997. – 380 с.
5. Сериков В.В. Личностный подход в образовании // Будущему учителю о проблемах педагогики. – Волгоград: Перемена, 1995. – 178 с.
6. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с.